

alfabetică a autorilor și a titlurilor; a editorilor științifici, a comentatorilor, a traducătorilor, a corectorilor etc.; a locurilor de tipărire și a tipografiilor; a tipografiilor și a editorilor comerciali. Nu lipsește nici indicele cronologic al incunabilelor și nici cel al colecțiilor din care provin acestea. Și pentru ca munca de cercetare să fie completă, în finalul cărții sunt așezate o serie de „Concordanțe bibliografice” (p. 537-590). Practic, aici sunt prezentate concordanțele dintre *Catalogul colectiv al incunabilelor din România* și pozițiile similare din principalele cataloage colective apărute la nivel mondial: *Gesamtkatalog der Wiegendrucke...*, Leipzig-Stuttgart-Berlin, 1925-2003; Frederick R. Goff, *Incunabula in American Libraries...*, New-York, 1964; Ludovicus Hain, *Repertorium bibliographicum...*, Milano, 1948; W. A. Copinger, *Supplement to Hain's Repertorium bibliographicum...*, Milano, 1950; Dietericus Reichling, *Appendices ad Hainii-Copingeri...*, Milano, 1953; *Incunabula in Dutch Libraries...*, Nieuw-Koop, 1983; T. M. Guarnaschelli, E. Valenziani, E. Cerulli, *Indice generale degli incunaboli delle biblioteche d'Italia...*, Roma, 1943-1981 și G. Sajó, E. Soltész, *Catalogus incunabulorum que in bibliothecis publicis Hungariae asservantur*, Budapesta, 1970.

Înscrind astfel, prin puterea lor de sinteză, de analiză și de comparație, valori culturale de pe teritoriul României în circuitul patrimoniului mondial, autoarele Elena-Maria Schatz și Robertina Stoica au dus la bun sfârșit un deziderat al câtorva zeci, sau chiar sute, de pasionați ai civilizației cărții, și au creat un instrument de lucru care, chiar dacă va putea fi completat pe viitor, va constitui o piatră de hotar în domeniul cercetării incunabilelor.

Daniel I. Iancu

Humanistes du bassin des Carpates. I. Traducteurs et éditeurs de la Bible, par István Monok et Edina Zvara avec la collaboration d'Eva Márza, Brepols Publishers n. v., Turnhout, Belgium, 2007, 377 p.

Această lucrare de elevată ținută științifică este realizată de Biblioteca Națională Széchényi din Budapesta în colaborare cu Institutul de Cercetare și de Istorie a Textelor din Paris.

Seria *Umaniști din bazinul Carpaților*, ce face parte din colecția *Europa Humanistica*, va cuprinde 5 volume. Primul volum prezintă 17 traducători și editori ai *Bibliei* din perioada 1500-1650. Aceștia sunt: Benedek Komjáthy, Gábor Pesthi, János Sylvester, Valentin Wagner, Filip Moldoveanu, Coresi, Lorinț, Șerban Coresi, István Székely, Péter Melius Juhász, Tamás Félegyházi, Gáspár Heltai cel Bătrân, Gáspár Károlyi, Bálint Mantskovit, György Thúri, Albert Szenci Molnár și György Káldi.

Referitor la naționalitatea respectivilor umaniști, în Introducerea cărții se afirmă următoarele: „Literatura de specialitate maghiară nu vorbește de un umanism maghiar, ci de un umanism din Ungaria, și nu afirmă, de exemplu, că la curtea lui Matei Corvin nu figurau decât unguri alături de umaniști italieni. Acest volum va prezenta astfel personaje care, prin originea lor, sunt parțial sau în întregime slovaci, croați, români sau germani. Intitulat «Umaniști din bazinul Carpaților», volumul asigură deci cooperarea amicală a specialiștilor din Ungaria, din România, din Slovacia actuale etc., evitând cu totul anacronismul, chiar dacă trebuie utilizat uneori cuvântul «Ungaria» pentru a evita expresiile de prisos”.

Volumul pe care îl semnalăm repertoriază 44 de ediții ale Bibliei cu documentația aferentă la istoria fiecăreia dintre ele. Edițiile Bibliei sunt traduceri, îndeosebi în maghiară (31) și în română (11). De precizat că în perioada supusă cercetării nu s-a publicat nici o Biblie în ebraică, greacă, latină sau germană. Au existat totuși câteva tentative. Sasul Valentin Wagner publică la Brașov în 1557 o mică parte din Noul Testament în greacă și latină datorat lui Erasmus, iar studentul maghiar György Thúri tipărește la Wittemberg, în anul 1598, traducerea din greacă în ebraică a Epistolelor Sfântului Paul către galateni și către efeseni.

Autorii volumului cunosc foarte bine problematica abordată, apelând la o bibliografie selectată cu evident discernământ. De pildă, între lucrările românești figurează: Vasile Popp, *Disertație despre tipografiile românești în Transilvania și învecinatele țări de la începutul lor până la vremile noastre*, Sibiu, 1838; Timotei Cipariu, *Acte și fragmente latine românești*, Blaj, 1855; Idem, *Crestomația sau Analecte literare*, Blaj, 1858; Idem, *Principia de Limbă și Scriptură*, Blaj, 1866; Ioan Bianu, Nerva Hodoș, Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche*, Vol. I-IV, București, 1903-1944; Demény Lajos - Lidia A. Demény, *Carte, tipar și societate la români în secolul al XVI-lea*, București, 1986 ș.a.

Viața și activitatea celor 17 traducători și editori ai Bibliei sunt redată clar, corect, succint.

Spre exemplificare, spicuim din fișa consacrată lui Filip Moldoveanul: „Moldova ? – Sibiu, între 1550 și 1600. Originea moldavă a lui Filip Moldoveanul (sau Philippus Pictor, Philippus Maler), copist român, traducător, tipograf și gravor, este cunoscută numai după numele prin care figurează în documente. El exercită funcțiile de copist și de traducător la cancelaria orașului Sibiu, unde apare pentru prima oară în 1521, și este trimis în misiuni diplomatice la curtea princiară a Valahiei. Numele său apare în documentele Sibiului până în 1554. În toată această perioadă, el primi lefuri permanente de la primăria orașului și știa cel puțin româna, slavona și germana. Filip Moldoveanul este primul care a imprimat în română: *Catehismul*, apărut la Sibiu în 1544, cunoscut doar grație mențiunilor pe care le-a făcut Timotei Cipariu. În 1546, el tipări un *Tetraevangheliar* slavon și, între 1551 și 1553, un alt *Tetraevangheliar* bilingv slavo-român, tot la Sibiu. Imprimarea bilingvă este un fapt destul de rar: lucrarea se află conservată numai la Biblioteca Națională din Sankt-Petersburg și un fragment din ea a fost descoperit în Transilvania în satul Oiejdea (jud. Alba), astăzi conservat în fondurile vechi ale bibliotecii Arhiepiscopiei de la Alba Iulia. În *BRV* I, nr. 25, această lucrare a fost greșit atribuită tipografiei lui Coresi și datată în 1580, indicații reluate și de alți autori”.

În continuare se prezintă: Lucrări de referință (*BRV* I, *BRV* IV ș.a.); Bibliografie – Ediții de texte (E. Petrovici); Bibliografie critică (Nicolae Iorga, Ion Moga, Hervay Ferenc, Alexandru Mareș, Arnold Huttmann, Pavel Binder, Lidia A. Demény, Demény Lajos, Eva Mârza); Autori transmiși; Lucrări transmise: 1546 – *Tetraevangheliar*, Istoria ediției, Colofonul ediției; 1551-1553 – *Tetraevangheliar*, Istoria ediției.

Pentru a putea lectura mai ușor datele importante oferite de această carte, la sfârșitul ei se află, printre altele, un index de nume și de locuri.

Apariția acestei cărți ne bucură, deoarece vrednicii cărturari români din Evul Mediu, alături de cei care aparțineau altor naționalități, devin din ce în ce mai cunoscuți și apreciați în Europa și în lume.

Cornel Tatai-Baltă

Lubomír Jankovič, *Exlibris a supralibros na Slovensku v 16.-19. Storočí* (Ex libris și supralibros în Slovacia sec. XVI-XVIII), Martin, Matica slovenská, 2004, 192p.

Domeniul bibliologiei cuprinde o largă paletă de direcții de cercetare. O îmbinare între istoria artei și istoria culturii se materializează în cazul de față printr-o cercetare relativ insolită în forma prezentată – cercetarea ex librisului și supralibrosului în forma lor inițială de însemn de proprietate a cărții. Civilizația cărții românești operează adesea cu rezultatele cercetării ex librisurilor scrise pe paginile cărților tipărite sau manuscrise în contextul valorificării circulației cărților cu scopul de a reconstitui, în măsura posibilităților, mai vechile biblioteci particulare sau de instituții eclesiastice sau altele.

Lubomír Jankovič, istoric al culturii cărții, arhivist, specialist în științe auxiliare ale istoriei, este un cunoscut cercetător slovac, autor a numeroase lucrări de importanță națională, dar și europeană, dintre care o valoare deosebită are un proiect UNESCO, *Memoria lumii*. În contextul proiectului, autorul a inițiat ediții digitale ale manuscriselor medievale de proveniență slovacă aflate în bibliotecile din țară și proiectul se va extinde și asupra acelor manuscrise care se află în bibliotecile străine¹.

Lucrarea de față, cu un aspect grafic deosebit, surprinde spiritul colecționarilor secolelor cercetate, care sunt acele persoane care au pus să le fie păstrată memoria prin executarea ex librisurilor în formă de etichetă cu reprezentări grafice, de cele mai multe ori tipărite, ca și a supralibrosurilor identificate astăzi pe copertele cărților, pe închizătorile metalice, pe cotorul cărților. Spectrul reprezentărilor din punct de vedere formal, artistic, tehnic și de conținut este vast și extrem de variat atât în cazul ex librisurilor cât și al supralibrosurilor. Scopul aplicării acestor însemne de proprietate (*ex collectione librorum, Bucheignerzeichen, book plate*) era unul de reprezentare, specific domnitorilor, înaltelor fețe bisericești, instituțiilor eclesiastice și laice. Momentul apariției tiparului la jumătatea secolului al XV-lea a venit în întâmpinarea posesorilor cărților prețioase, manuscrise și incunabule, prin posibilitatea multiplicării ex librisurilor prin tipar și aplicarea lor în cărțile din biblioteca proprie. Xilogravura este tehnica predilectă pentru acest tip de grafică mică, folosită în primele secole a producerii lor.

Autorul a realizat, după părerea noastră, un rar manual de cunoaștere a tuturor aspectelor al acestui capitol din istoria cărții, cu o referire în speță la ex libris și supralibros, discutând despre fenomen din punct de vedere al științei cărții, științelor istorice și istoriei artelor. Ex librisurile și supralibrosurile din secolele XVI-XIX sunt

¹ În cultura românească a mileniului III a apărut o lucrare similară pentru spațiul transilvan, semnată de Deé Anikó, *A Marosvásárhelyi Teleki-Bólyai Könyvtár Ex Librisei*, Budapest, Balassi Kiadó, Kolozsvár, Polis Könyvkiadó, 2001.